

SLIKARSKI PRIRUČNIK IZ TREĆENTA

Višnja Bralić

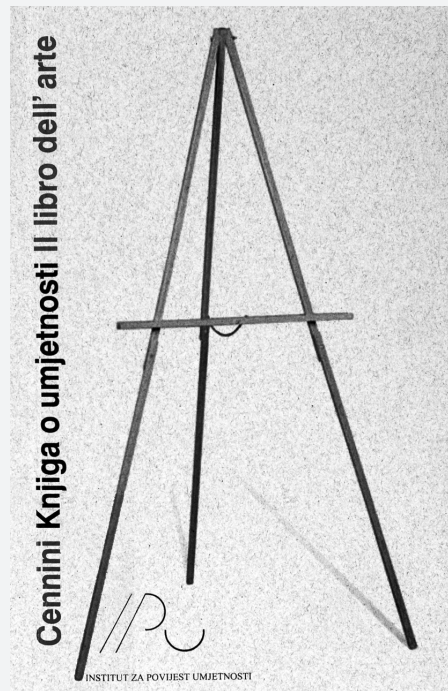
CENNINO CENNINI, Knjiga o umjetnosti/ *Il libro dell'arte*, (prev.) Katarina Hraste i Jurica Matijević, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2007., 321 str., ISBN 978-953-6106-68-4

U Maloj biblioteci Instituta za povijest umjetnosti objavljeno je u prvom hrvatskom prijevodu još jedno klasično djelo, temeljno za razumijevanje talijanskog, a time i europskog slikarstva na prekretnici dviju velikih povijesnih i stilskih epoha: srednjeg vijeka i renesanse. Težište ovog naslova nije, međutim, na teorijskom promišljanju umjetnosti u užem smislu riječi. Traktat o slikarstvu *Il libro dell'Arte* Cennina Cenninija ima oblik savjetodavnoga radio-ničkog priručnika didaktične naravi kojim se autor neposredno obraća imaginarnom učniku upućujući ga u znanja i vještine slikarskog umijeća. Dosada poznati povijesni podaci povezuju rukopis s razdobljem Cenninijeva boravka u Padovi oko 1390. U novijim istraživanjima iznesena je i pretpostavka prema kojoj spis naručuju članovi padovanskoga slikarskog ceha želeći na taj način zabilježiti i fiksirati dosegnute standarde djelatnosti krajem 14. stoljeća. Svojom se formom tekst nastavlja na srednjovjekovnu tradiciju zanatskih manuala i zbirki receptura, premda je Cennini svoje savjete i precizne upute protkao razmišljanjima o slikarstvu "koje zaslužuje da ga se posjedne uz bok nauku i da ga samo pjesništvo ovjenča vijencem slave". Izvorni je slikarev rukopis izgubljen, no sačuvana su četiri prijepisa među ko-

jima se najpouzdanijim smatra najstariji transkript nazvan *Mediceo-Laurenziano*, datiran 1437. godinom. *Knjigu o umjetnosti* prvi je put za objavljivanje u izvorniku priredio Giuseppe Tambroni 1821. godine. Od tada započinje međunarodna slava Cenninijeva traktata oživljena interesom i nastojanjem stručne, ali i laičke publike da pronikne u dostignuća srednjovjekovne slikarske tehnike i tehnologije koja će u mnogim detaljima ostati nepromijenjena i tijekom narednih stoljeća. Tekst je preveden na sve važnije svjetske jezike, doživio je brojna izdanja, čitanja, tumačenja i ispravke. S vremenom se fokus interesa premještao u smjeru filološke i literarne dimenzije rukopisa, no još uvijek se najpopularnijim smatra engleski prijevod Daniela V. Thompsona iz 1933., potaknut, poput ovog hrvatskog, željom da se razumiju i ponove tradicionalni slikarski postupci u uvjetima suvremenoga umjetničkog obrazovanja na likovnim akademijama. Thompson u predgovoru napominje da je "dao prednost potrebama studenata i djelatnih slikara gdje god je to bilo moguće" te da je težište stavio na praktičnu primjenjivost spisa što je pak radi bolje razumljivosti zahtijevalo kombiniranje različitih prijepisa i manje sadržajne prilagodbe teksta.

U hrvatskom izdanju uz prijevod je objavljen i integralni tekst prijepisa iz 1437. premda nije eksplicitno navedeno o kojem je talijanskom izdanju riječ. Prethodi mu *Napomena prevoditelja* kojom Katarina Hraste i Jurica Matijević uvode čitatelja u složenost i zahtjevnost postavljenog zadatka: prijevoda traktata o umjetnosti napisana na pučkom talijanskom jeziku s kraja trećenta čiji autograf nije sačuvan. Premda izvornik "krasi dosljedna uporaba toskanskog idioma, prošaranog gdjekojim venetским dijalektalizmom, bogatstvo leksika, dovršenost rečeničnih konstrukcija i, iznad svega, iznenađujuća djelotvornost jezika na kojem je napisana", prevoditelji ističu da je njegovo prevođenje "uvijek bilo i ostalo zahtjevna zadaća puna sitnih rizika". Nagovješćujući golem uloženi trud, autori navode da su slijedili "klasičnu modernu verziju" Cenninijeva traktata koju u svojim izdanjima zastupaju talijanski priređivači: Franco Brunello (Vicenza, Neri Pozza, 1971.) i Mario Serchi (Firenca, Felice le Monnier, 1999.). Bez obzira na neizbježne idiomatske prilagodbe i "poneki mukotrni kompromis" u iznalaženju najprimjerenijeg pojma u situaciji još uvijek nedovoljno izgrađene slikarske terminologije u hrvatskom jeziku, prijevod je sačuvao živost, sintaksu i ritam te neposrednost obraćanja učeniku-čitatelju koji Cenninijev tekst čine tako privlačnim našem vremenu. Zajednički rad dvoje prevoditelja, stručnjaka za talijanski jezik i stručnjaka za područje slikarske i restauratorske terminologije, proizveo je primjeren rezultat: dojmljiv i pitak govor o "tajnama slikarskog umijeća", postupcima pripreme i oblikovanja slikarskih djela u različitim tehnikama i materijalima uvriježenim krajem 14. stoljeća u talijanskim radionicama. Tekst je u hrvatskom prijevodu uspješno sačuvao i svoju praktičnu dimenziju i primjenjivost, značajke koje su prevoditelji istak-

nuli primarnima osobito kada se radi o poglavljima posvećenim ključnim tehnološkim postupcima, a čemu je zacijelo doprinijela i stručna suradnja konzervatorice Zoraide Demori Staničić i restauratora Denisa Vokića. Opsežne bilješke tumače pojedine termine i dodatno pojašnjavaju postupke dopunjujući ih opisima i usporedbama s drugim povijesnim traktatima o slikarstvu. Posebna pažnja posvećena je identifikaciji materijala i pigmentata, kao i jedinicama mjere koje više nisu u uporabi. Priložen je i *Glosarij važnijih pojmova* s prijevodom na hrvatski i/ili tumačenjem pojma s oznakom poglavlja i bilješke važne za razumijevanje.

Knjigu o umjetnosti zaključuje pogovor Milana Pelca u kojem urednik izdanja, uz podatke o toskanskom slikaru i radovima koji mu se pripisuju, razmatra "dvostruku narav" Cenninijeva traktata u kontekstu srednjovjekovne i renesansne umjetničke kritike i teorije. Ističe

pionirsku ulogu slikareva spisa u kojem se prvi put pojedini pojmovi pojavljuju u značenju koje će imati središnje mjesto u umjetnosti renesanse poput *fantasie, disegna, maniere, forme artificiose, ritrarre secondo la natura*, zaključujući da Cenninijev traktat “poput Janusa gleda u dva smjera: jednom svojom glavom osvrće se prema srednjovjekovnoj prošlosti i tradiciji, a drugom se usmjerava prema bliskoj budućnosti renesanse”.

Važnost ovoga ranog traktata za razumijevanje položaja slikarstva u kulturi kasnog trećenta i tradicije na kojoj nastaje renesansna umjetnička kritika i teorija prerasta, međutim, u kategoriju ključnog i nezaobilaznog djela za razumijevanje slikarskih tehnika i tehnologija starih majstora.

Cennini u uvodnim poglavljima teorijske naravi slikarstvo određuje umjetnošću za koju “su potrebni mašta i vješta ruka” kako bi se “izmislile nikad viđene stvari, prurušene u stvarne” te za koje je potrebno strpljenje, pažnja i, nadalje, “plemenitost duše”. Vrlo brzo, međutim, prelazi na raščlambu same djelatnosti s detaljnim opisima različitih slikarskih tehnika, materijala i postupaka. Nižu se precizne upute o pripremi i izradi crteža te o njegovu prijenosu na različite nositelje. Tehnološki detalji poput polaganja osnove i toniranja pergamenta ili papira izrađenog od tkanine dopunjeni su savjetima o važnosti kopiranja djela velikih majstora tijekom nauka, ali i nezamjenjivosti crtanja po prirodi, aktivnosti kojoj se treba “svim srcem prepustiti”. Cennini budućeg slikara upućuje u vještinu prenošenja proporcija, postizanja iluzija volumena sjenčanjem, dajući mu pritom i korisne praktične savjete kako će npr. sam zašiljiti crtaće pero ili pripremiti ugljen za crtanje. Slijede poglavlja o pripremi pigmenta

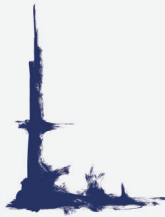
i bojila te pripremi kistova. Upućivanje učenika u slikanje započinje zidnim slikarstvom. Slijedeći logiku “građenja” djela, Cennini ponovno započinje tehnološkom pripremom zida zaključujući poglavljima s detaljnim opisima ukrašavanja pozlaćenim kositrenim listićima. Tek potom prelazi na opise rada na daskama “iliti ankonama” što je “čišće od ostalog i pruža veći užitek od bilo kojeg drugog dijela ove umjetnosti”. Posebno su zanimljiva poglavlja posvećena slikanju na tkaninama (svili, platnu i baršunu) jer se ti predmeti uglavnom nisu sačuvali te se tehnika slikanja na tkanim nositeljima uglavnom veže uz kasnija razdoblja. Detaljni opisi pripreme platna za slikanje svjedoče, međutim, o čestoj praksi crtanja i slikanja na tkaninama u trećentu, koja je uključivala i izrade detaljnih skica za vezene kompozicije. Završna poglavlja posvećena su uputama za slikanje i ukrašavanje najrazličitijih predmeta: od konjaničke opreme, kovčega i škrinja preko staklenih moćnika, kamena i metala do izrade kalupa, otisaka, odljeva te otiskivanja kovanica i medalja. Među njima ima najviše nedosljednih uputa ili neizvedivih postupaka, no ispričane su s jednakom ljupkošću i neposrednošću te željom za podukom “kako u pogledu praktičnog rada, tako i u pogledu tvojih spoznaja. Razlog: taj što je svaka umjetnost po svojoj naravi i vještina i privlačan izgled. Tko ima jedno, stekne i drugo, a vrijedi i obrnuto”.

Prevoditelji su u predgovoru posebno istaknuli i popularnost Cenninijeva teksta među restoratorima čija je djelatnost neodvojiva od poznavanja tradicionalnih tehnoloških procesa i materijala koji su upotrijebljeni kao gradivni elementi umjetničkih djela. Interes je prigodom objavljivanja drugog izdanja traktata na talijanskom jeziku 1859. godine već bio tolik

da je *Libro dell'Arte* bio preporučan kao "ko-ristan priručnik za restauratore". Poticaj je za ovo hrvatsko izdanje, čini se, na istome tragu. U uvjetima suvremenog školovanja konzervatora-restauratora Cenninijev tekst naravno više ne funkcionira kao "priručnik", ali je neizostavan dio obrazovanja budućih restauratora, izvor obilja informacija o postupcima koji su opred-

mećeni u brojnim slikarskim djelima naše baštine. Njih je potrebno prepoznati i valorizirati u složenoj stratigrafiji i bogatoj povijesti svakoga pojedinog umjetničkog predmeta ukoliko ga želimo sačuvati za budućnost. Pri tome će, vjerujem, Cennini ostati pouzdan, duhovit i šarmantan suputnik.

Sanja Cvetnić

ŽIVOTI SLAVNIH SLIKARA, KIPARA I ARHITEKATA

GIORGIO VASARI, *Životi slavnih slikara, kipara i arhitekata*: Izbor iz djela, (prev. s engleskog) Dina Ferman, Zagreb, CID-Nova, Biblioteka Tragovi, 2007., 322 str., ISBN-a nema

Zastrašujuću informaciju o padu interesa za studij talijanskoga jezika, sudeći prema statistici koja ove godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu bilježi manje od dva zainteresirana kandidata za jedno studentsko mjesto (za uspo-redbu, na studij portugalskoga jezika i književnosti javilo se više od dvadeset pristupnika na jedno mjesto), slijedi još jedan udarac za talijaniste: izašao je prijevod izabranih *Života slavnih slikara, kipara i arhitekata* Giorgia Vasarija (Arezzo, 30. srpnja 1511. - Firenca, 27. lipnja 1574.) s engleskoga. Da, s engleskoga, vjerojatno prema popularnom i više puta izdavanom uzornom udžbeničkom izdanju Penguin Classics u prijevodu Georgea Bulla, s komentarima Petera Murraya, ali to nije nigdje navedeno u izdanju *Životi slavnih slikara, kipara i*

arhitekata: Izbor iz djela izdavačke kuće CID-Nova. Čak je i talijanski naziv *Života* (prozvan u opisu izdanja izvornikom) napisan bez korekture, s "più" pretvorenim u "piu". Udarci talijanistima se nastavljaju: novo izdanje ne spominje da je ikada izišao prijevod kojeg dijela *Života* na hrvatskome, premda već pola stoljeća "boljim antikvarijatima" diljem Hrvatske i susjednih zemalja, knjižnice da i ne spominjem, kruže izdanja Mladosti s pojedinačnim životopisima, primjerice *Život Michelangela Buonarrotija, firentinca, slikara, kipara i graditelja* (1953.) u prijevodu Ive Frangeša koji je priredio i opremio bilješkama Radoslav Putar ili *Životopis Giotta slikara, kipara i graditelja firentinskog* u prijevodu Branimira Gabričevića (1952.), s istom uredničkom pratnjom.